

Oppsummering av forelesningen 08.09

Hovedtemaer:

- (1) Noen kostnadsbegreper (S & W kapittel 2 i både 3. og 4. utgave)
- (2) Handel: Absolutte og komparative fortrinn (S & W kapittel 3 i 3. utgave og kapittel 19 i 4. utgave)

(1) Noen kostnadsbegreper

Økonomi er studiet av hvordan *knappe ressurser* forvaltes. Knapphet betyr at det er en kostnad knyttet til bruken av ressursene. Poenget er at ved å bruke en knapp ressurs i *èn* bestemt anvendelse, går vi glipp av det denne ressursen ville kunne gitt i gevinst i en *alternativ* anvendelse. Det er dette som menes med begrepet *alternativkostnad* ("opportunity cost").

Definisjon alternativkostnad: Hva en knapp ressurs er verdt i sin beste alternative anvendelse.

Hvis jeg eksempelvis bruker to timer på å hugge ved (svært hypotetisk), kan jeg ikke samtidig bruke disse to timene til noe annet, for eksempel å male gjerdet (nesten like hypotetisk). Alternativkostnaden ved å utføre en av aktivitetene, kan uttrykkes ved verdien av den aktiviteten som da ikke blir utført. Vedhogsten koster den ikke-utførte malejobben, og tilsvarende koster malejobben den ikke-utførte vedhogsten. Knappe ressurser tvinger oss til å velge, vi får ikke både i pose og sekk.

For å avgjøre hvordan en knapp ressurs skal brukes, er det imidlertid ikke tilstrekkelig bare å bestemme ressursens alternativkostnad. Vi må også ta stilling til hvilke gevinster ressursen skaper i ulike anvendelser. Dette leder til *nytte-kostnadsprinsippet* ("cost-benefit principle").

Definisjon nytte-kostnadsprinsippet: Utfør en handling hvis og bare hvis den ekstra gevinsten som da oppstår er minst like stor som den ekstra kostnaden.

I mange sammenhenger er det svært nyttig å forstå begrepet ugjenkallelige kostnader ("sunk cost" – vi bruker gjerne den engelske betegnelsen også på norsk).

Definisjon sunk cost: Kostnader som er irreversible når de først er påløpt.

Sunk cost er kostnader det ikke nytter å angre på i ettertid. Dersom du eksempelvis har kjøpt en kinobillett, og etter at filmen har begynt oppdager at du har kjøpt billett til feil film, hjelper det ikke å ergre seg over det. Det er heller ikke noe poeng i å bli sittende hvis du ikke liker filmen, pengene til kinobilletten er uansett tapt. "Gjort er gjort og spist er spist" - som en bjørn visstnok så treffende uttrykte det. På samme måte vil eksempelvis anleggskostnadene til Oslofjordtunnelen kunne tenkes på som sunk cost. Historiske byggekostnader er irrelevante for driftsbeslutninger om å holde tunnelen åpen eller stengt. Det er derfor ingen grunn til å argumentere med at det er spesielt viktig å holde tunnelen åpen fordi det kostet så mye å bygge den. Glem hva det kostet, det er sunk cost (bokstavelig talt). Tunnelen bør holdes åpen hvis gevinsten (spart tid, bensin osv.) ved å bruke den, er større enn de løpende driftskostnadene.

I eksemplet over har vi også bruk for et annet viktig skille, som går mellom marginalkostnader ("marginal cost") og gjennomsnittskostnader ("average cost").

Definisjon marginalkostnad: Endring i total kostnader ved å endre produksjonen marginalt ("litt"). Marginalkostnad og *grensekostnad* betyr det samme.

Definisjon gjennomsnittskostnad: Totale kostnader delt på antall produserte enheter.

Disse begrepene er helt sentrale i lønnsomhetsbetraktninger. Så lenge *kostnadsøkningen* ved økt produksjon er *mindre* enn *inntektsøkningen*, er det lønnsomt å øke produksjonen, forutsatt at salgsinntektene er større enn variable produksjonskostnader. Hvis eksempelvis marginalkostnaden ved å produsere en ekstra kokosbolle er 2 kroner, og den kan selges for 5 kroner i markedet, er det

lønnsomt å øke produksjonen (forutsatt at den i utgangspunktet var lønnsom). Gjennomsnittskostnaden behøver imidlertid ikke å være lik marginalkostnaden. Vi tror på økende grensekostnad ved økt produksjon, og i kokosbolleeksemplet bør vi da fortsette å øke produksjonen fram til det kvantum der grensekostnaden blir lik prisen på 5 kroner i markedet, uavhengig av nivået på gjennomsnittskostnadene (så lenge de er lavere enn markedsprisen). Om gjennomsnittskostnadene for eksempel er 4 kroner og markedsprisen 5, betyr ikke det nødvendigvis at det er lønnsomt å øke produksjonen. Det relevante beslutningskriteriet er ”pris lik grensekostnad”. Hvis produksjonen er tilpasset slik at grensekostnaden er lik markedsprisen, er det ikke lønnsomt å øke antall produserte enheter, selv om gjennomsnittskostnaden er lavere. Det siste gir bare uttrykk for at bedriften tjener penger - overskuddet blir *ikke* større ved å øke produksjonsvolumet. Hvis grensekostnaden ved å øke produksjonen litt til eksempelvis er 6 kroner, vil en slik produksjonsendring redusere overskuddet med 1 krone (fordi økningen i salgsinntekter er 5 kroner, mens økningen i kostnader er 6 kroner). At gjennomsnittskostnaden eventuelt er lavere enn 5 kroner, er altså ikke nødvendigvis et signal om at det er lønnsomt å øke produksjonen – og derfor helt uinteressant i beslutningssammenheng.

(2) Handel: Absolutte og komparative fortrinn

Handel er grunnlaget for all økonomisk aktivitet. Vi skal i dette avsnittet forklare at frivillig handel, eksempelvis mellom to land, bare kan skape vinnere. For å få en enkel analyse begrenser vi oss til produksjon av to goder. For øvrig er internasjonal handel et tema vi kommer tilbake til senere i kurset.

Definisjon absolute fortrinn: Det ene landet produserer et gode mer effektivt enn det andre landet, dvs. med mindre ressursinnsats.

Definisjon komparative fortrinn: Det ene landet produserer et gode *relativt* mer effektivt enn det andre landet. Mer utfyllende kan vi formulere dette slik: Land A har et komparativt fortrinn over land B i produksjonen av et gode, dersom

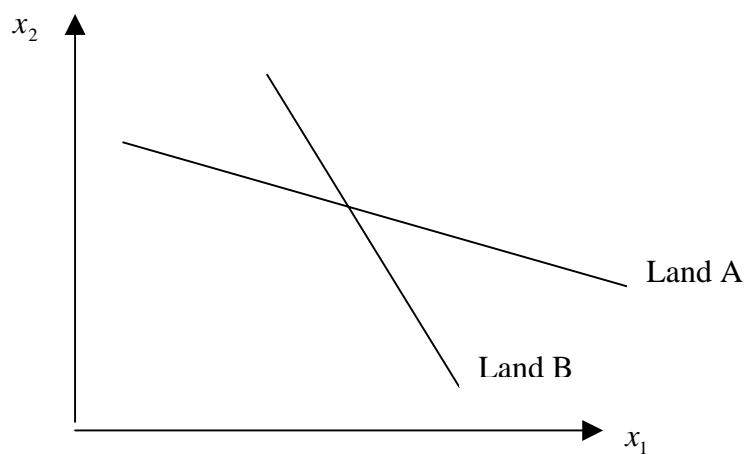
produksjonskostnadene for dette bestemte godet *i forhold til* produksjonskostnadene for *andre* goder er lavere i land A enn i land B. Med andre ord har land A et komparativt fortrinn i produksjonen av det godet som landet har lavest alternativkostnader i å produsere.

Ved komparative fortrinn eksisterer det muligheter for gjensidig lønnsom handel mellom landene.

Mulige årsaker til komparative fortrinn:

- (1) Naturlige fortrinn (naturressurser, klima osv.)
- (2) Teknologi / kapital, høyt kvalifisert arbeidskraft (anskaffede ressurser)
- (3) Spesialisering (øving gjør mester)

Eksistensen av komparative fortrinn forutsetter at landene har ulike marginale transformasjonsrater, dvs. $MRT^A \neq MRT^B$. Alternativt kan dette uttrykkes ved at landene må ha ulike alternativkostnader i produksjonen av de to godene. I figuren under har vi illustrert dette ved å tegne produksjonsmulighetskurvene til land A og B, og forutsatt at disse er lineære.

Vi ser at $MRT^B > MRT^A$, slik at land B har et komparativt fortrinn i produksjonen av gode x_2 , mens land A tilsvarende har et komparativt fortrinn i produksjonen av gode x_1 . Dermed kan landene gjennomføre gjensidig fordelaktige bytter ved at land B bytter x_2 mot x_1 fra land A. Hvis eksempelvis $MRT^B = 4$ og $MRT^A = 2$, er land B villig til å bytte inntil 4 enheter x_2 mot en enhet x_1 fra land A, mens land A er villig til å bytte bort en enhet x_1 hvis det kompenseres med minst to enheter x_2 . Altså er det muligheter for gjensidig fordelaktige bytter - eksempelvis kan land B gi land A tre enheter x_2 i bytte for en enhet x_1 .